

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет історії та філософії

(повне найменування факультету)

Кафедра культурології

(повна назва кафедри)

Д и п л о м н а р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

на тему: «Скандинавська міфологія та її відображення в сучасній культурі»

«Scandinavian mythology and its reflection in modern culture»

Виконала: студентка денної форми навчання
спеціальності 034 Культурологія

Гоцай Анна Олександрівна

Керівник: к.філос.н., доц. Сумченко І.В.

Рецензент: к.філос.н., доц. Ушакова К.В.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ __ від _____ 2021 р.

Завідувач кафедри

_____
(підпис)

Соболевська О.К.

Захищено на засіданні ЕК № __
протокол № __ від _____ 2021 р.
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)
Голова ЕК

_____
(підпис)

Левченко В.Л.

Одеса – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. СКАНДИНАВСЬКИЙ МІФОЛОГІЧНИЙ СВІТ: УНІВЕРСАЛЬНЕ ТА УНІКАЛЬНЕ	7
1.1. Міф як найдавніша форма культури людства	7
1.2. Особливості скандинавської міфології	10
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ СКАНДИНАВСЬКОЇ МІФОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ	16
2.1. Рецепція сюжетів і образів скандинавської міфології в літературному жанрі фентезі	17
2.2. Герої скандинавських міфів в сучасному образотворчому мистецтві і сучасній музиці	21
2.3. Скандинавський міф в сучасній ігровій індустрії	23
2.4. Феномен скандинавського міфу в сучасній кінопродукції	32
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	46

ВСТУП

Актуальність теми. Найбільш яскравим проявом розвитку культурної традиції в рамках історичного дискурсу стали масові розваги, які демонструють архетипи і ментальні стереотипи того чи іншого соціуму. В епоху глобалізації ця тенденція виражається особливо чітко в рамках масової культури. Доречно звернутися до розгляду комплексу архетипів північноєвропейської культурної традиції, котрий культивує фаталізм і віру в провіденціалізм, відображеної в різних жанрах культури (літературі, кінематографу, ігровій індустрії). Феномен так званого скандинавського міфу активно включається в контекст сучасної культури, що породжує формування принципово нової культурної концепції, фаталістичної за своєю природою і заснованої на ідеї року, що виявляється в рамках процесу еволюції сучасної культури.

Наукова актуальність теми дослідження обумовлена недостатньою вивченістю окремих сторін розглянутої нами проблеми, що безпосередньо пов'язано з високою динамікою зміни історико–культурних реалій сучасної цивілізації. А це, в свою чергу, пов'язане з питанням використання і трансформації архетипних конструкцій в рамках сучасної культури.

Для розвитку сучасної культури характерна тенденція консолідуючого порядку, що має на увазі під собою прагнення створити нову міфологію як єдиний символічно–смісловий простір. Матеріалом для нашого дослідження послужили літературна та екранна продукція, яка створена в першу чергу самими носіями скандинавського архетипу та яка проектує своє світовідчуття на різні компоненти масової культури. Скандинавська творчість сприяє процесу культурної глобалізації, яка в контексті розвитку комерційного мистецтва формує феномен домінантного дуалізму (або злиття різних структур в єдине ціле), породжуючи численні змішані і в ряді випадків конфліктуючі образи, символізм яких сам по собі стає особливим архетипом.

Скандинавський міф являє собою конгломерат реліктів первісної свідомості і комплексу так званих нових міфів етіологічного характеру; і все це утворює стійкий культурний ландшафт, лейтмотивом якого є провіденціальним, що володіє здатністю до трансформації з урахуванням збереження своєї сутності, що фіксується в масовій свідомості.

Письменники в усьому світі застосовують в своїх роботах мотиви, образи і сюжети народної міфології, звертаючи увагу сучасного читача до проблем діалогу культур, добра і зла, довічних моральних питань, які цікавлять і героїв, і читачів. Скандинавська міфологія не є винятком. Більш того, саме вона активно затребувана сучасним читачем, глядачем, слухачем в зв'язку з унікальністю образів, магічною силою сюжетних ходів і колізій. Активне використання сюжетики і образності скандинавської міфології в ХХ – на початку ХХІ ст. пов'язане з виникненням і поширенням жанру фентезі. У літературі такого жанру можна знайти чимало героїв, які стали класичними, котрі були запозичені саме з скандинавської міфології.

Ступінь вивчення теми. Поглибленим вивченням скандинавської міфології, її історії, виявленням особливостей світорозуміння займалися А.І. Асів, С.А. Токарев, К.М. Корольов, В.Я. Петрухін, П. Колум, В.І. Коровін, О.М. Іванова-Казас і інші.

Вивченням міфологічних істот і явищ слов'янської та скандинавської міфології займалися такі автори: Е.М. Метелінський, С.М. Товста, Е.А. Грушко, В.Н. Топоров, І.А. Седюкова.

Трактування К.Г. Юнга стали визначальними для комплексного сприйняття простору, наповненого особливим змістом – архетипними структурами.

Природа міфу показана тут як особливий простір, що визначає формування концепції культури на основі широкого спектру архетипів. Що стосується архетипів, то їм присвячені праці таких дослідників: Е.М.

Мелетінського, М.Н. Ліповецького, С.Б. Борисова, Ю.В. Чернявської, Т.С. Злотнікової та інші.

Ідея особливої циклічної конструкції в структурі міфу обґрунтована в роботах румунського філософа і культуролога М. Еліаде, що констатує прагнення численних спільнот повернутися до міфологічного минулого.

Різні аспекти розвитку міфу в тому числі і в якій нас контексті, варто виділити системоутворюючі роботи Ю.М. Лотмана, а також А.Ф. Лосева, М.М. Маковського.

Вивченням феномена міфу, в якому відбувається провіденціалізм і фаталізм, активно осмислюється в рамках семіотичного підходу в дослідженні простору культури Р. Бартом і К. Леві-Строссом.

Перераховані вище автори в своїх працях дають докладний опис персонажів і явищ міфології, визначають їх роль в системі культури, виявляють зв'язок міфології з традиціями і звичаями слов'янських і скандинавських народів, простежують особливості шанування богів в залежності від характеру божества і його сили. Ступінь вивченості проблеми дослідження пояснюється її актуальністю і затребуваністю серед сучасних глядачів, читачів, слухачів, особливо серед молоді.

Мета і завдання роботи. Метою роботи є виявлення впливу скандинавської міфології на сучасну культуру.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання**:

- розглянути поняття міфології та характерні особливості скандинавської міфології в сучасних дослідженнях;
- проаналізувати феномен культурних, філософських та психологічних атрибутів скандинавської міфології;
- визначити та охарактеризувати роль запозичення сюжетів і образів скандинавської міфології в сучасній культурі.

Об'єкт дослідження – скандинавська міфологія.

Предмет дослідження – елементи скандинавської міфології в сучасній культурі.

Методологічною основою дослідження служать принципи історизму та об'єктивності, що передбачає неупереджений підхід до аналізу проблеми скандинавської ментальної традиції, котрий має вплив на сучасну культуру. Використано семіотичний і герменевтичний методи стосовно до проблеми формування ментального і культурного просторів скандинавських народів. Структуралістський метод застосовується при внутрішньому аналізі як культурного простору, так і структурного поділу феномена ментального простору.

Комплексний характер підходу дозволяє розглянути культуру з позиції таких наукових дисциплін як філософія, культурологія, психологія, що знаходяться в найтіснішій єдності при розгляді виділених нами проблем.

Джерельна база складається з матеріалів з міфології, фольклору та епосу. Уявлення скандинавів про те, як зароджувався світ і яким буде його кінець, знайшли відображення в двох найвідоміших творах – «Проріканні Вельви» , записаному, імовірно, на початку XI ст., і «Молодшій Едді» Сноррі Струлусона.

Зв'язок із цієї теми зустрічаються також в інших піснях «Старшої Едди» , а саме у «Промові Вафтрудніра» і «Промові Гримнира». «Старша Едда» включає пісні про богів і героїв, котрі склалися, як вважають дослідники, в IX-XII ст. на основі давньої скандинавської традиції. Отже, можна прийти до висновку про те, що джерельна база нашого дослідження досить багата, що дозволяє нам здійснити глибокий аналіз проблеми на основі даних міфології, фольклору та епосу.

Структура та обсяг роботи. Робота викладена на 51 сторінках комп'ютерного тексту, складається із вступу, двох розділів, висновків, списку джерел та літератури. Список джерел та літератури складає 51 найменування.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання дипломної роботи та культурологічного аналізу елементів скандинавської міфології в сучасній культурі можна зробити наступні висновки.

1. Розгляд поняття міфології та характерних особливостей скандинавської міфології в сучасних дослідженнях встановив, що міф як специфічна форма культури живе в глибинах свідомості, пронизує всі інші форми культури і впливає на них так само, як вони впливають одна на одну; разом вони утворюють складну диференційовану систему взаємодії людини зі світом. У міфі — ядро свідомості людини, за допомогою якого історично формуються та відокремлюються релігія, наука, мораль, мистецтво, право. Це ядро свідомості

продовжує існувати через образи міфу, а також успадковану від нього структуру мови.

Базовим фактором становлення сталого простору скандинавського міфу стає фаталістична за своєю природою міфологічна свідомість, яка за своєю структурою є однолінійною конструкцією і, як наслідок, несе в собі ідею причинності. Матеріальні об'єкти і явища, які сприймаються людиною через призму міфологічної традиції, однозначні і стійкі, що максимально систематизує взаємини людини з навколишнім світом, роблячи фаталізм базовою характеристикою людського світосприйняття. Оскільки міфологічна свідомість за своєю природою соціальна, людина ідентифікує себе з навколишнім світом, будучи особливим міфологічним суб'єктом.

2. Аналіз феномену культурних, філософських та психологічних атрибутів скандинавської міфології виявив, що експлуатація «скандинавського міфу» породжує взаємовплив різних факторів духовного життя соціуму, утворюючи тим самим нові типи взаємозв'язків і відносин, серед яких найбільш яскраво проявляється так звана архетипова функція, що проектується на культуру, що створює необхідність виділення архетипу як культууроутворюючої одиниці, що генерується штучним шляхом, що показує часткову керованість культурогенезу.

В сучасних реаліях феномен культурного архетипу має низку базових характеристик, які роблять його універсальною категорією при успішній інтеграції в механізми масової свідомості. Архетип, без сумніву, універсальний і надзвичайно гнучкий, що дозволяє інтерпретувати його абсолютно по-різному в різних національних культурних традиціях, ніж він і привабливий для різних візуальних видів мистецтва. При цьому для нього характерний ефект динамічного кругообігу, циклічної залежності подій у вертикальній і горизонтальній проекціях розвитку культури.

Найважливішою його характеристикою є ірраціональність, що підкріплюється символами; при цьому архетип досить стійкий, що формує

ефект задіяння попереднього досвіду. Використовуючи феномен маніпуляції часом і простором, високотехнологічні види мистецтва створюють нові моделі «інтелектуального поля», що розривають застарілі інформаційно–семантичні структури культурного простору. Це призводить до реалізації принципу збалансованої єдності, зверненого до колективного несвідомого. Отже, дані моделі розвивають концепції міфологізму мистецтва, його взаємовпливу з соціумом, що виражається в ефекті задоволення потреб масового глядача.

3. Визначення та характеристика ролі запозичення сюжетів і образів скандинавської міфології в сучасній культурі встановили, що в силу того, що архетип міфічний за своєю природою, в ньому легко можна простежити фаталістичні конотації, що формують концепцію провіденціальності в розвитку сучасного кіномистецтва та ігрової індустрії, що найбільш яскраво проявляється в рамках використання масовою культурою скандинавського міфу. Невід'ємною частиною сучасної кіноіндустрії є активне використання комплексу кліше, які формують як особливу культурну реальність специфічний скандинавський міф, який демонструє циклічність існування всього суцього. Подібного роду філософська концепція вже трансформувалася в самостійний архетип масової свідомості і в рамках сучасної масової культури перетворилася в мультикультурний феномен.

Отже, такі популярні серіали, як «Вікінги» і «Гра престолів» активно експлуатують скандинавський міфологічний світ, створюючи естетику загальної приреченості, руйнування старого світу і набуття нового через сакральне знання. Мотиви насильства, жорстокості і такий характерний для скандинавського міфу образ бойового безумства стають особливим прийомом організації кіноматеріалу. Мотив виживання в суворому світі, властивий скандинавському типу героя-надлюдини, наділеного суперечливими рисами, стає атракціоном масового кінематографу.

Крім того в комп'ютерних іграх активно використовується феномен скандинавського міфу, чим комп'ютерні ігри сприяють формуванню і

закріпленню скандинавської міфології в масовій культурі. У прагненні до реалізації ефекту нелінійності створюються образи і сюжети, що застосовують класичні міфологічні образи. Варто звернути увагу на те, що даний феномен служить для успішного позиціонування, забезпечуючи включення в ігровий продукт квінтесенції архетипних конструкцій, що впливають на міфологізовану за своєю природою масову свідомість. У свою чергу це веде до створення ефекту формування нової міфології, що розвивається, проте, при опорі на класичні міфологічні сюжети, тобто виступаючи їх логічним продовженням.

Що стосується впливу скандинавської культури на соціум, то якщо узагальнювати, що вплив самої міфології складався в репрезентації або моделюванні тих чи інших її особливостей в реальному житті. Різні обряди, жертвопринесення, свята, почуття «центру» світу, яке полягало в тому, що будинок - Мідгард, а все що за огорожею це Утгард (дослівно за кордоном). Люди не поділяли своє життя і міф, вони жили в міфі який і створювали.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Агафонова, Я. «Викинги»: Не сагой единой. 2017. URL: <https://www.kino-teatr.ru/kino/art/serial/4899/print/>

2. Беловская А. С. Популяризация германо–скандинавской мифологии в современной культуре. Национальные культуры в межкультурной коммуникации : сб. науч. ст. по материалам III Междунар. науч.-практ. конф. Минск: Колорград, 2018. С. 286-295.

3. Браун, Е. Д. Войны Роз: История. Мифология. Историография. СПб.: Центр гуманитарных инициатив, 2016. 208 с.

4. Бугрова Ю. С., Ленивцева Е. А., Филатова Н. В. Проектирование керамического панно по мотивам скандинавской мифологии. Наука и

образование в области технической эстетики, дизайна и технологии художественной обработки материалов. 2019. С. 245–251.

5. Бутенко Н.В. Уявлення про інвалідність у міфах та літературі. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір і точність наведених фактів, цитат та інших відомостей. 2017. С. 137-142.

6. Гаврилова Л. В., Богданова Е. А. Некоторые особенности трактовки германо–скандинавской мифологии в опере Рихарда Вагнера «Валькирия». Актуальные направления фундаментальных и прикладных исследований. 2020. С. 1–5.

7. Галанина Е.В. Миф как реальность и реальность как миф: мифологические основания современной культуры. М.: Академия естествознания, 2018. 130 с.

8. Галкин Д.В. Компьютерные игры как феномен современной культуры: опыт междисциплинарного исследования. Гуманитарная информатика, 2007. №3. С. 54-72.

9. Гриб В. Н., Дзюбан В. В. Влияние скандинавского язычества на культуру современной Европы. Россия и мир: развитие цивилизаций. Феномен развития радикальных политических движений в Европе. 2018. С. 380–383.

10. Давлятов Т. Р., Селитрина Т. Л. Элементы скандинавской мифологии в романе Джона Апдайка «Гертруда и Клавдий». Гуманистическое наследие в культуре и образовании: материалы. 2018. С. 268.

11. Дарморіз О. Міфологія: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 248 с.

12. Дедюшина Е. В. Архетип женщины в славянской и германо–скандинавской мифологии: общее и особенное. Этническая культура в современном мире. 2020. С. 37–40.

13. Иванова К.А. Мифологическая метафора в аспекте лингвокультурологии и ее роль в формировании языковой картины мира.

Профессиональная коммуникация: актуальные вопросы лингвистики и методики. 2020. №13. С. 183–189.

14. Кирилук О. Роль сакрального у культурних трансформаціях репродуктивної функції людини. Докса. 2018. №1. С. 8–20.

15. Королев, К.М. Скандинавская мифология. Энциклопедия. М.: Мидгард, Эксмо, 2007. 590 с.

16. Костюк І. Міфологічні змістові парадигми як засоби ідентифікації людини в сучасній культурі. Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Культурологія. 2017. №18. С. 110–113.

17. Кохан Т.Г. Міфічні сюжети: досвід кіноінтерпретації. Культурологічна думка. 2018. №14. С. 44–51.

18. Кравець О., Антонова В. Скандинавський міфологічний світ у сучасній англо-американській літературі фентезі. Філологічні науки. 2017. №26. С. 26–30.

19. Лапин А.В., Аганина Е.Д. Мифология, религия и изменённые состояния сознания как основа аудио и видео контента в компьютерной игре (на примере игры «Hellblade: Senua's Sacrifice»). Религиоведение. 2018. №2. С. 154–161.

20. Макаров А. Д., Рыбакова О. Г. Значение скандинавской мифологии в современной мировой культуре. Инновационные процессы в науке и технике XXI века. 2018. С. 270–273.

21. Маркелова О. А. «История выживших» эмиля хьёрвара петерсена: скандинавская мифология после апокалипсиса. Национальные коды европейской литературы в контексте исторической эпохи. 2017. С. 465–473.

22. Машкаринець М. Сильове рішення декоративного панно в техніці витинанки на основі дослідження скандинавської міфології. Традиції та новітні технології у розвитку сучасного мистецтва. 2018. №5. С. 66–69.

23. Мелетинский, Е.М. Поэтика мифа. М.: ИФ "Восточная литература" РАН; Школа "Языки русской культуры", 1995. 408 с.

24. Паулюс П. В. Скандинавский миф как архетипическая конструкция в поле современной экранной культуры. *Инновации в науке*. 2017. №4 (65). С. 22-26.

25. Паулюс П.В. Образ дракона и человека в североевропейской мифологической традиции в контексте фаталистических коннотаций скандинавского культурного архетипа. *Культура. Духовность. Общество*. 2017. С. 64–68.

26. Паулюс П.Й. Воплощение идей "скандинавского мифа" в киновселенной "Песнь льда и пламени". *Человек и культура*. 2018. №4. С. 31-45.

27. Паулюс П.Й. Феномен скандинавского мифа в современной массовой культуре на примере сериала «Викинги». *Культура и искусство*. 2018. №6. С. 66-75.

28. Петев Н.И. Инициативный аспект мифологии древних германцев. *Nomothetika: Философия. Социология. Право*. 2019. №44. С. 93-101.

29. Петрухин В. Я. Сквозь призму скандинавского мифа. *Фольклор: структура, типология, семиотика*. 2018. №1–2. С. 75–79.

30. Потебня А.А. Символ и миф в народной культуре. М.: Лабиринт, 2000. 480 с.

31. Романова М. А. Специфические черты скандинавской мифологии. *Культура, личность, общество в современном мире: методология, опыт эмпирического исследования*. Екатеринбург, 2017. 2017. С. 552–559.

32. Романова М. А. Феномен скандинавской мифологии в актуальной культуре: методические аспекты изучения. *Культурные инициативы*. 2019. С. 35–37.

33. Рошенко О.Г. Символіка Монсальвату і Валгалли у музичній драматургії оперного міфу Р. Вагнера «Лоенгрін». *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. №3. С. 166–171.

34. Рубанец О. Б. Скандинавская мифология в современной английской и американской литературе жанра фэнтези. Царскосельские чтения. 2016. №1. С. 268-271.

35. Самарин Д.А. «Прорицание вэльвы» как феномен скандинавского мифологического дискурса. Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2018. №. 8. С. 45-48.

36. Самарин Д.А. Образ Локи в юмористическом дискурсе скандинавских мифов. Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2017. №7. С. 71-74.

37. Сивас Е. Ю. Скандинавская мифология и проблемы идентичности в современной Швеции. Молодежный вестник Санкт–Петербургского государственного института культуры. 2016. №2. С. 12–14.

38. Синдеев А.Е. Образы германо–скандинавской мифологии в контексте современной рок–культуры. Научные исследования XXI века. 2019. №2. С. 639–644.

39. Слюсар М.В. Міфічне та міфізація в медіа просторі і рекламі: теоретико–методологічні проблеми. Українська полоністика. 2018. №15. С. 76–84.

40. Смольницька О.О. «Лісова пісня» Лесі Українки і паралелі в інших літературах: від міфу та казки до фентезі. Philological Treatises. 2018. №3. С. 105–117.

41. Смольницька О.О. Германо–скандинавський контекст у поезії української письменниці в Бразилії Віри Вовк: діалог текстів. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. №2. С. 102–109.

42. Совенко А. А., Предохина О. А. Скандинавская символика: значение и отражение в современной жизни. Новые идеи нового века: материалы международной научной конференции ФАД ТОГУ. 2019. №3. С. 156–162.

43. Соловьёв С.А., Тимофеева Е.Н. Отражение скандинавских мифов в современной культуре (кино, компьютерные игры). Весенний школьный

марафон: материалы V Междунар. науч.–практ. Конф. Школьников. Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2018. С. 51–58.

44. Сухих О.С. Трансформация образов скандинавской мифологии в романе П. Хёга «Условно Пригодные». Национальные коды в европейской литературе XIX–XXI веков. 2016. С. 637–645.

45. Томак А. М. Образ Одина в скандинавской мифологии как бога войны. *Colloquium heptaplomeres*. 2017. №4. С. 30-32.

46. Усаченко І. В. Англійські «стихійні» фразеологізми в українському перекладі. Молодий вчений. 2019. № 4. С. 92-95.

47. Черепанова А. К. Миф как основа культуры: общая мифология. Сборник материалов всероссийской, научно–практической конференции молодых ученых с международным участием. 2016. С. 704–704.

48. Шпаковская Н. Г. Восприятие времени в скандинавской мифологии. Национальные культуры в межкультурной коммуникации: сб. науч. ст. по материалам III Междунар. науч.-практ. конф. Минск : Колорград, 2018. С. 76-83.

49. Шпаковская Н. Г. Трансформация скандинавских мифологических образов в сагах о древних временах. Вестник Полоцкого государственного университета. 2018. №10. С. 38-43

50. Штолль Н. В. Германо–скандинавские мифологические прототипы ключевых персонажей легендарного Дж. РР Толкина. Язык. Культура. Перевод. Коммуникация. 2018. С. 557–560.

51. Янковский А.Н. Мифологические и сакральные корни игры «квест». Культура и цивилизация. 2018. №1. С. 286–293.